

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1959.3.04>

KODU-UURIMISE OLUKORRAST JA ÜLESANNETEST EESTI NSV-s*

HANS KRUIIS,
ENSV TA akadeemik

*«Patriotismi kasvatamine algab kodumaa
süvendatud tundmaõppimisega.»*

M. I. Kaliniin

Kodutunnetus inimese teadvuse kujunemises

Suurelt eesti luuletajalt Lydia Koidulalt on läinud rahva hulka ja jäädud käibele palju sügavalt tunnetatud, kauneid ja otse algjõuliselt haaravaid laule. Üks neist, vormilt üsna lihtne, kuid oma fundesoojusega hellalt südamluk ja intiimne, on läbi aastakümnete saatnud mitut sugupõlve meie rahvast. Tuhandeist südameist on lauldud ja lauldakse edaspidigi:

Meil aia-äärne tänavas,
kui armas oli see!
Kus kasteheinas põlvini
me lapsed jooksime.
Jne.

See laul on omaviisiline hümn lapsepõlvkodule ning meenutab igale lauljale ja kuulajale tema omaenda esimesi eluaastaid, kutsub esile kõike seda, mis tal on jäänud meelde, ladestunud mälestusteks oma teadvuse sünni ja arenemistee esimestest pisisammudest. On veel palju teisigi laule lapsepõlvkodust, haaravaid jutustusi ja lugusid lapsepõlvest, mis igaühel on kulgenud oma eripärasteid radu, kuid üldine ja ühine on siin kõigile üks nähtus — see on kodutunnetus, tema sünn ja esimesed kujunemisastmed. Seda kodutunnetust sisustavad tuhanded piasjad ja rohked suuremadki sündmused. Tal on oma kesksed inimkujud ja jäädavalt meelde sööbinud looduspildid. Ta saab juba lapsepõlvest peale inimese teadvuse lahutamatuks varaks, mida kantakse eneses hauani.

Ei lähe palju aega, kui meetripikkuseks sirgunud poisil ja tüdrukul on käes uus ajajärk, kooliaeg. See on suure ja jäädava mõjuga, mitte kunagi enam kustuva tähtsusega järk inimese teadvuse kujunemises, tema avaratumises ja rikastumises. Ka kodu mõiste ja koduga seotud tundmused laienevad ning rikastuvad sel perioodil enneolematult. Nad tekivad ja jäävad asendamatuiks, ühtlasi ka võõrandamatuiks komponentideks inimese vaimse arenemise raudvaras.

Paljudel õppivaist noortest tuleb juba õpingute huvides end lahti kiskuda oma senisest kitsamast kodust. Neile tekivad uued kodud õppimispaikades. Sellest ei tarvitse aga tekkida mingit konfliktit seni kujunenud

* Lühendatud kujul ette kantud Eesti NSV Teaduste Akadeemia aastakoosolekul 28. mail 1959.

kodutunnetusega. Uus olukord loob eeldused senise kitsama kodutunde avardamiseks, tema tõusmiseks teadvuse kõrgemale tasemele — kodumaaatunnetamisele. See on tee, mis viib teadliku ja hingestatud patriotismi sünnile.

Koolieale, millest nooruk ja neiu lähevad edasi kustumatute mälestuste, sügavaimate elamuste ning elumõistmiseks juba küllaltki avardunud silmadega, järgneb inimese elus veelgi tähtsam periood. See on aeg, mil ta rakendub töösse, uusi materiaalseid ja vaimseid väärtusi loovasse töösse. Iga inimese elutee siin on isesugune ja väga eriilmeline. Ka kodutunnetuses toimuvad sel ajal suured nihkumised.

Eriti oluline on, et oma elutee sel perioodil tuleb inimestel küllalt tihti muuta oma töö- ja elukohta. See tähendab seda, et tal tekib uus kodu, siis jälle uus ja veel palju kordi uusi kodusid. Ega seejuures mälestused eelmistest kodudest ja nendega seotud elamused kustu. Kui nad hääbuksid, oleks see suur õnnetus, isiku teadvuse seni omandatud kogemuste hulga vaesumine. Inimene asub uude tööpaika ja koos sellega uude kodusse kogu oma seni omandatud kogemustevaraga. Kuid igal uuel tööpaigal ja uuel kodukohal on rohkearvulisi iseärasusi. Et elada sisukalt ja täita tagajärjekalt oma tööülesandeid uues kodukohas, peab iga uustulnukas algusest peale neid kohalikke iseärasusi kõige hoolikamalt tundma õppima. Halvasti elab ja töötab see mees ja naine, kes enese niioelda ainult mehhaaniliselt paigutab oma uude kodusse. On tingimata vaja, et inimesel uues töö- ja elukohas tekiks hingestatud paljukülgne huvi oma uue koduümbruse vastu.

See vajadus ja nõue pole kehtiv üksnes uustulnukate suhtes. Ka alaliselt, pidevalt kohal elavad ja töötavad ühiskonnaliikmed ei tunne sageli küllaldaselt oma kodu ümbrust. Ja nemadki ei saa siin edasi muul teel, kui selle teadliku ja sihikindla tundmaõppimise kaudu. Esirinnas samuvad siin kohalikud entusiastid, kes oma uurimistööga toovad kokku andmeid vastava kodukoha kõige mitmekülgsemate elunähtuste tundmaõppimiseks.

Nii etendab kodutunnetus ja koduümbruse tundmaõppimine olulist osa inimese teadvuse kujunemises selle mitmesugustel etappidel. Inimese huvi oma kodu ümbruse vastu on ühtlasi igivana ühiskondlik nähtus, niisama vana kui inimene ise; ta läbib kõik ühiskondlik-majanduslikud formsatsioonid. Ta on oma olemuselt progressiivne ja edasiviiv tegur nii üksikisiku kujunemises kui ka kogu ühiskonna teadmiste suurendamisel ja süvendamisel. Ta on võimas vahend kogu ühiskonna võitluses loodusjõudude vastu ja nende rakendamisel inimese teenistusse. Ta on loomupäraseks aluseks ja eelduseks ka sellele huvidesuunale, millest on tõusnud nn. kodu-uurimine (mida vene keeles on hakatud nimetama «krajevedenije», saksa keeles «Heimatkunde»).

Kodu-uurimine leiab ulatuslikku harrastust kõigis sotsialismileeri-maades, eeskätt meie Nõukogude kodumaal. Ja siin ongi meil põhjust heita põgus üldpilk kodu-uurimistööle Nõukogude Liidus.

Üldpilk kodu-uurimisele Nõukogude Liidus

Nõukogudemaal mõistetakse kodu-uurimise all teatava piirkonna (vabariigi, krai, oblasti, rajooni, linna, küla) igakülgset tundmaõppimist peamiselt kohaliku elanikkonna osavõtul ning tihedas seoses nende üldülesannetega, mis seisavad teaduslike, kultuurhariduslike ning õppe- ja kasvatuslike asutuste ees. Erinevalt kodanlikest maadest on kodu-uurimine Nõukogude Liidus rajatud leninliku rahvuspoliitika printsiipidele ja

tema põhieesmärgiks on aktiivselt kaasa aidata kommunistliku ühiskonna ehitustöö ülesannete lahendamisele.¹

Kodu-uurimise organisatsioonilised vormid Nõukogude Liidus on üsna mitmesugused. Põhilisemad neist on: 1) Koduloo muuseumid, mis kollekttsioneerivad kõige mitmekesisemaid kodu-uurimislikke materjale, tutvustavad neid üldsusele vastavate ekspositsioonide kaudu ja on kohalikeks teaduslik-metoodilisteks keskusteks sel alal, millede ümber koondub kohalike kodu-uurijate aktiiv. 2) Vabatahtlikud teaduslikud ühingud kodu-uurimise alal ja koduloo ringid, mis töötavad kas omaette või mitmesuguste kultuurhariduslike asutuste juures. 3) Kõige massilisemalt tegeldakse kodu-uurimisega koolides (1952. a. võtsid Nõukogude Liidus sellest tööst osa üle 8,5 miljoni õpilase). Kodu-uurimine koolides piirdub ainult üldküsimumustega ning on põhiliselt õppe- ja kasvatuslikku laadi. 4) Kodu-uurimisele rakendub üsna rohkesti ka turiste, kes sageli täidavad mitmesuguste organisatsioonide poolt antud ülesandeid teatava piirkonna looduse, ajaloo, majanduse ja kultuurielu tundmaõppimiseks. 5) Kohtadel tegelevad kodu-uurimisega ka r a a m a t u k o g u d, bibliografeerides ja propageerides vastavat kirjandust.

Kodu-uurimisel Nõukogude Liidus on kolm põhisuunda: 1) Looduse ja loodusvarade tundmaõppimine. Siia kuuluvad kohalik geoloogia, kasulikud maavarad, mullastik, taimkate, loomastik, veestik, hüdroenergeetilised ressursid, meteoroloogilised ja fenoloogilised vaatlused jne. 2) Ajaloo ja kultuuri uurimine kõige vanematest aegadest kuni tänapäevani, eriti revolutsioonilise liikumise ja Suure Isamaasõja (1941—45) ajalugu, kunstiesemete, arhitektuuriliste ning teiste mälestusmärkide hooldamine, arheoloogia-, etnograafia- ja rahvaloomingualased uurimistööd. 3) Kohapealse majanduse, põllumajanduse ja tööstuse saavutuste ning looduse ümberkujundamise meetodite ja tulemuste tundmaõppimine.

Kodu-uurimine Nõukogudemaaal võis algul tugineda mõningale sellealasele kultuuripärandile, mida oli kogunenud Tsaari-Venemaa tingimustes. Kodu-uurimise mõtet oli õhutanud ja rakendanud juba kuulus vene teadlane M. V. Lomonossov. Suuremat hoogu sai kodu-uurimine aga alles alates XVIII sajandi viimasest kolmandikust ja arenes kogu aja tõusujoones, peamiselt mitmesuguste teaduslike seltside kandel. Siberi uurimisel etendasid eriti suurt osa poliitilised väljasaadetud, kes kogusid tohtu hulga materjali ja panid aluse paljudele muuseumidele.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni eel oli Venemaal 160 kodu-uurimise ühingut, millel oli umbes 15 000 liiget. Neisse ühingutesse kuulusid peamiselt asjaarmastajad, entusiastid, kes tegelesid looduse, ajaloo, kultuuri ja kunsti uurimisega kohalikes mõõtmetes. Nende hulgas oli rohkesti semstvoarste, agronoomide ja õpetajaid. Enamik neist ühingutest asus kubermangulinnades.

Pärast Suurt Oktoobrirevolutsiooni algas Nõukogudemaaal kodu-uurimisega tegelevate organisatsioonide tormiline kasv. 1922. a. lõpuks oli siin 516 sellealast organisatsiooni (nende hulgas 285 muuseumi). 1927. a. aga tegutses juba 1765 kodu-uurimise ühingut, 560 muuseumi ja 64 kodu-uurimise jaama. Kodu-uurimine muutus nüüd massiliseks. Peale intelligentsi hakkasid sellest üha suuremas ulatuses osa võtma ka eesrindlikud töölised ja talupojad. 1930. aastal asusid 2000-st ellutõusnud kodu-uurimise organisatsioonist pooled rahvusvabariikides.

¹ Nõukogude kodu-uurimise kohta vt. «Большая Советская Энциклопедия», 23. kd. (1953), lk. 192, märksõna «краеведение».

Nõukogude kodu-uurimise edasine areng oli kõige tihedamalt seotud rahvamajanduse arendamise viie aasta plaanide täitmisega. Eriti teenedkad olid kodu-uurimise organisatsioonid maavarade avastamisel. Just kodu-uurimise korras tehti nende asupaigad kindlaks mitmesajas kohas Ida-Siberis, Uraalis, Põhja-Kaukaasias ja mujal. Silmapaistvat abi osutasid kodu-uurijad ka põllumajandusele.

Suure Isamaasõja päevil rakendusid kohalikud kodu-uurijad edukalt oma sotsialistliku kodumaa kaitsevõimsuse tugevdamise teenistusse. Eriti märkimisväärne oli nende töö arstimate valmistamiseks vajalike toorainete, samuti kohaliku majanduse jaoks kasulike maavarade väljaselgitamisel.

Pärast Suurt Isamaasõda on kodu-uurimine Nõukogude Liidus teinud silmapaistvaid edusamme. Juhindudes NLKP otsusest ideoloogilistes küsimustes, on teda vastavalt uutele ajanõuetele mitmeti ümber korraldatud, parandatud meetodilist juhendamist ja tõstetud üldist taset. Kodu-uurimine Nõukogude Liidus on võitnud endale kõigiti tunnustatud koha üldrahvalikus võitluses kommunismi ehitamisel.

Eriti olulist osa etendab kodu-uurimine koolis, kus teda sageli nimetatakse ka kodulooks. Ta on siin tähtsaks vahendiks noore sugupõlve kasvatamisel nõukogude patriotismi ja kommunismi vaimus. Juba üle veerandsaja aasta on kodu-uurimise elemendid kavakindlalt nõukogude kooli õppeprogrammis. Elavalt tegeldakse koolides koduloo küsimustega ka klassivälises töös õpetajate juhatusel. See võimaldab õpilastel üsna mitmekülgselt tundma õppida koduümbruse looduslike iseärasusi, minevikku, majanduselu arengut, põllumajandust, tööstust. Sellega seoses kogutakse mitmesuguseid materjale kooli vastavatesse kogudesse, mida õpetajad võivad edukalt kasutada eriti ajaloo, loodusloo, geograafia ja emakeele tundides. Peamiselt aga toimub siin koduümbruse uurimine koduloo ringides. Kõikjal, eeskätt suvevaheajal, rakendatakse selleks ekskursioone ja turismi. Selline nii lähema kui kaugema koduümbruse tundmaõppimine on kasvatusprotsessis ülisuure tähtsusega, harjutades õpilasi andma konkreetset teaduslikku hinnangut nähtud ja kuulnud faktidele, asetleidnud nähtustele ja sündmustele.

Kodu-uurimine Eestis endistel aegadel

Käsitledes kodu-uurimise olukorda Nõukogude Eestis, ei saa siinkohal mööda minna ka tööst, mida sel alal on tehtud meie vabariigi territooriumil endistel aegadel. Moodustab ju seegi ühe osa meie rahva kultuuripärandist, mida on tarvis lahti harutada ja vaagida, et selgitada, mis selles on väärtuslikku veel praegu ja edaspidigi, ning teiselt poolt, mis selles pole enam kõlbulik sotsialistlikule ühiskonnale ja tema tarvetele.

Elavam ja teadlikum huvi koduümbrusega seoses olevate küsimuste vastu eesti ühiskonnas tekkis ajal, mil hakkas konsolideeruma eesti rahvus ja arenema rahvuslik liikumine, s. o. 1860-ndail aastail. Juba Fr. R. Kreutzwaldi «Kalevipoeg» (1857—61) sisaldas koduloolisi elemente, seostades esitatud sündmusi rea konkreetsete maakohtadega. C. R. Jakobsoni koostatud õpikud «Kooli lugemise raamat» (I—III, 1867—76) ja «Veikene geograafia» (1868) lähtusid kodukohast, arvestades seega nõudmist, mis pedagoogikas juba tol ajal oli üldtunnustatud.

Kodu-uurimist õhutavaks ja organiseerivaks tähtteoseks kujunes dr. M. Veske 8-leheküljeline brošüür «Küsimised kodumaa asjadest» (1875), mille eksemplare autor saatis tööjuhendina laiali rahva hulka,

peamiselt külakoolmeistritele ja üksikuile talupoegadele.² M. Veske oli selleks ajaks pärast seitsmeaastast Saksamaal viibimist kodumaale tagasi saabunud ning nägi terasemate ja selgemate silmadega neid suuri muutusi, mis siin rahva elu-olus olid toimunud vahepeal hoogsalt arenema hakanud kapitalismi mõjul. Veske asus temale omase andumuse ja innuga koguma andmeid mõningate rahva ellu tunginud uute nähtuste kohta. Neid andmeid kavatses ta kasutada selleks, et nende najal arendatava propaganda kaudu veel enam hoogustada talurahva kultuurilist ja majanduslikku arengut. Samal ajal oli Veske teiseks eesmärgiks säilitada kogutud andmed tulevastele põlvetele ajaloomaterjalina. Kahekümnest «küsimisest» käisid 13 talupidamises ja elamukultuuris tehtud edusammude kohta, üks puudutas taluteenijate palgaolusid, üks kohanimede kogumist ja kolm mitmesuguseid arheoloogilisi mälestusmärke. Esimeses, kõige suuremas küsimuste rühmas tundis autor huvi selliste nähtuste vastu, nagu: kuidas olid seni maal levinud klaasaknad, majakorstnad, petrooleumilambid, hõlmadrad, raudäkked, linamasinad, rautatud ratastega ja raudtelgedega vankrid, kartulik kasvatus, õunapuud jne.? Näeme, et kõik need küsimused on kodu-uurimislikku laadi.

Nende kohta aga ei saanud Veske kuigi palju materjali ei selle ankeedi kaudu ega isiklikel uurimismatkadel. Ebaõnnestumise põhjused olid mitmesugused. Mitte vähese tähtsusega oli asjaolu, et talupojad suhtusid laialisaadetud ankeedisse suure umbusuga, kartes, et sel teel tahetakse saada alust kroonumaksude tõstmiseks ja mõisnikele tasutava rendi suurendamiseks.

Kohati aga tekitasid Veske «Küsimised» elava kodu-uurimisalase huvi. Nii võttis neist tuld ka Räpina talupoeg Jakob Jagomann (1844—1910), kellest sai oma kihelkonnas agar rahvaluule ja ajaloomaterjali koguja. Tema «Räpina kihelkonna ajaraamat» sisaldab suure väärtusega andmeid nimetatud kihelkonna ajaloost ja kaasaegsest majandus- ja kultuurielust 1876. aastani.³ «Ajaraamatu» käsikirja säilitatakse ENSV TA Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseumis ja ta pälvib veel kaua uurijate suurt tähelepanu.

Huvi kodu-uurimise vastu, mis rahvuslikult ärkavas eesti ühiskonnas arenes küllalt aeglaselt, murdes endale teed läbi mitmesuguste tõkete, sai uut hoogustust seoses eesti rahvaluule kogumisega, mille etteotsa tõusis Jakob Hurt. Teinud juba varem sel alal tõhusat tööd, avaldas Hurt 1888. a. oma kuulsa üleskutse «Paar palvid Eesti ärksamaile poegadele ja tütardele»⁴, millega ta avas tee süstemaatilisele eesti folkloori kogumisele. Kuni 1906. a. lõpuni avaldas Hurt selle kohta 155 aruannet ja registreeris 960 kaastöölist. Need kõik olid tegelikult kodu-uurijad Hurda poolt antud küsimuste ulatuses. Hurda küsimused aga ei piirdunud kaugeltki ainult folklooriga kitsamas mõttes. Nad haarasid ka eesti keele murrete, samuti rahvakommete, rahvarõivaste, tööriistade, tööviiside, taluhoonete, rahvausundi, rahvameditsiini jne. kohta andmete kogumist.

Kodu-uurimisalane huvi avaldas erilist tõusu käesoleva sajandi esimesel aastakümnel; see toimus kõige otsesemas seoses J. Hurda poolt teostatud rahva vaimse vanavara suurejoonelise ja eduka kogumisega. Küm-

² Lähemalt A. Viires, Mihkel Veske etnograafia-alasest tegevusest. «Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised — Ühiskonnateaduste Seeria» 1956, nr. 4, lk. 297 jj.

³ R. Põldmäe, Jakob Jagomann ja tema «Räpina kihelkonna ajaraamat». «Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised — Ühiskonnateaduste Seeria» 1957, nr. 1, lk. 65 jj.

⁴ Jakob Hurda kõned ja avalikud kirjad. Toimetanud Hans Kruus, Tartu, 1939, lk. 229 jj.

nendi lõpul, 1909. a., toimus Eesti Rahva Muuseumi ja tema juurde arhiivraamatukogu asutamine. Need asutused, mis teiste nimede all ja ümberkorraldatult Eesti NSV Teaduste Akadeemia süsteemis praegugi edasi elavad, olid väga teenekad ka kodu-uurimise õhutamisel ja organiseerimisel.

Seoses kõige sellega, samuti eesti haritlaskonna diferentseerumisega ka teaduslike huvialade järgi, kujunesid käesoleva sajandi esimesel aastakümnel eeldused koduümbruse spetsiaalseks ja ühtlasi kompleksseks uurimiseks.

Niisuguste ülesannetega tõusiski 1914. a. Eesti Kirjanduse Seltsi juures ellu kodu-uurimise toimkond. Selle peamisteks kandjateks olid üliõpilased. Sõjaaegseis tingimustes ei arenenud aga toimkonna töö kuigi tulemuslikuks. 1920. aastast peale toimus Eestis kodu-uurimise alal suur elavnemine ja ümberkorraldamine. Eriti teenekas ses suhtes oli Tartu ülikooli geograafiaprofessor J. G. Granö, kes oli Eesti Kirjanduse Seltsi kodu-uurimise toimkonna esimeheks aastail 1920—22. Kodu-uurimise toimkond töötas tihedas kontaktis teaduslike asutustega, suunas kodu-uurimistööle üliõpilasi-stipendiaate ning pidas sidet kohapealsete asjahuvilistega.⁵

Toimkonna töös oli kõige suuremaks saavutuseks koguteose «Eesti» koostamine ja väljaandmine. See koguteos esitas erikõidetenähtena ülevaate vastava maakonna geograafiast, majandusest ja ajaloost. Esimene köide — «Tartumaa» — ilmus 1925. a. Kuni kodanliku aja lõpuni ilmus selles sarjas 6 täielikku ja 2 osalist köidet maakondlike kirjeldusi. Kokku sisaldavad need köited üle 4500 lehekülje materjali geograafia, majanduse ja ajaloo alalt. Nende köidete koostamisest võttis osa arvukalt noorema sugupõlve teaduslikke töötajaid. Koguteose «Eesti» üksikud köited ja nende köidete eri osad on erineva teadusliku väärtusega. Neis vastavate paikkondade looduse ja mineviku kohta esitatud üsna rikkalikud andmed aga on kasutatavad ka edaspidises uurimistöös. Kuid mõistagi, et kogu käsitus kannab neis omaaegse kodanliku klassiühiskonna, tema ideoloogia ja mitmesuguste väärade ning aegunud arusaamade pitserit. Seepärast tuleb suhtuda neisse maakondlikesse ja nende raames antud kihelkondlikesse kirjeldustesse valvsa marksistliku kriitikaga.

Sama nõue on kehtiv ka muude kodanlikus Eestis ilmunud kodu-uurimislükku laadi trükiste suhtes. Neid trükiseid aga avaldati küllaltki rohkearvuliselt; olulisema osa neist moodustasid matkakirjeldused ja turismi teenivad brošüürid.

Kodu-uurimise teid ja vorme Nõukogude Eestis

Kui tahaksime saada täpse, üksikasjalise ja vajalikult faktidele rajatud ülevaate kodu-uurimisest Nõukogude Eestis, siis õnnestuks see meil praegu üsna puudulikult. Selle üheks põhjuseks on asjaolu, et meil on kaua puudunud kodu-uurimist organiseeriv ja abistav keskus, mis omaks vajalikus ulatuses andmeid meil sel alal seni tehtud töö kohta. Kuid teatava üldpildi saame sellest siiski. Meile on temas kõigepealt küllalt ilmsed mõningad olulised jooned. Esimene neist on tõsiasi, et kodu-uurimine Eesti NSV-s on kulgenud ja areneb ka edaspidi üldiselt neis organi-

⁵ Geograafia-alase kodu-uurimise kohta kodanlikus Eestis vt. Eesti Geograafia Seltsi Aastaraamat 1957, Tallinn, 1957, eriti E. Varep, Füüsilise geograafia olukorrad ning edasiarendamise perspektiividest Eesti NSV-s, lk. 19 jj. ja V. Tarmisto, Majandusgeograafilise uurimistöö olukorrast ja arenguperspektiividest Eesti NSV-s, lk. 32 jj.

satsioonilistes raamides ning vormides, mis on kujunenud ja osutunud otstarbekaiks kogu Nõukogude Liidus. Teiseks on ilmne, et kodu-uurimisel Nõukogude Eestis tuleb arvestada ja kasutada neid progressiivseid kogemusi ja elemente, mida ta on pärinud oma eelkäijalt — kodu-uurimiselt, mis arenes klassiühiskonna tingimustes.

Võrreldes kodu-uurimist Eesti NSV-s kodanliku perioodi omaga märkame üht olulist erinevust. Nimelt on meil kodu-uurimine praegu kandunud kohtadele palju suuremal määral kui kodanlikul ajal. Peatumegi siis kõigepealt neil kohalikel organisatsioonilistel vormidel, mida praegu meie vabariigis kasutatakse kodu-uurimisel.

Tähtsamateks kodu-uurimise keskusteks kohtadel on rajoonidevahelised koduloo muuseumid. Neid on meil praegu vabariigis kaheksa: Rakveres, Paides, Haapsalus, Kingissepas, Pärnus, Viljandis, Elvas ja Valgas, viimasel on Mõnistes filiaal. Peamine tähelepanu neis on pööratud ajaloo- ja etnograafia-alase materjali kogumisele ja vastavate ekspositsioonide koostamisele. Kohalik loodus ja majandus on neis muuseumides enamasti tagaplaanile jäänud. Kodu-uurimise materjali koguvad eeskätt muuseumide teaduslikud töötajad, kes sel puhul kasutavad üsna laialdaselt ka kohalike elanike abi. Kaastöölise arv ja nende aktiivsus kodu-uurimisel sõltub enamasti muuseumitöötajate organiseerimisoskusest. Muuseumid ja nende töötajad on kohtadel ka peamisteks kodu-uurimise propageerijateks. Nende poolt avaldatakse rajooniajalehtedes kirjutusi ja üleskutseid ning tutvustatakse elanikkonda muuseumi piirkonnas tehtud uurimistöö tulemuste ja kogumistöö meetodikaga. Samuti organiseerivad muuseumid mitmesuguseid ekspeditsioone, milledest võtab osa ka asjaarmastajaid kodu-uurijaid.

Rajoonidevaheliste koduloo muuseumidega töötavad käsikäes vastava piirkonna asjaarmastajad, kes on koondunud kodu-uurimise ringidesse, mis mõnel pool kannavad koduloo ringi nimetust. Osa selliseid ringe töötab vahetult koduloo muuseumide juures (näiteks Rakveres, Viljandis), teised rahvamajade juures (Kosejõe, Simuna, Juuru, Varangu, Vastseliina), kolmandad aga kuuluvad kultuurimajade (Kadrina, Mustla, Oru) või raamatukogude juurde (Kõpu, Holstre). Oma töö korraldamisel kasutavad need ringid kohaliku muuseumi töötajate abi ning teaduslike asutuste ja Eesti NSV Kultuuriministeeriumi koostatud meetodilisi juhendeid. Ringi liikmed tegelevad ühe või mitme koduloolase küsimusega. Töötulemusi tutvustatakse ka laiemaile hulkadele ettekannete või kirjutuste näol ajakirjanduses. Ringide tegevus piirdub enamasti kohaliku ajaloo ja etnograafiaga. Harvem käsitletakse ka loodust ja majandust.

Märkimist väärib, et Mõniste rahvamaja juures umbes 10 aastat tagasi loodud koduloo ringist kujunes energilise tegevuse tulemusena koduloo muuseum. Muuseumi ümber kogunenud entusiastid tegelevad kompleksse, s. o. igakülgse kodu-uurimisega.

Seoses kohtadel kodu-uurimise küsimuste vastu tõusnud huviga ja elanikkonna suurenenud nõudmisega kodukohta tutvustava kirjanduse järele, on viimasel ajal kohaliku omaalgatuse korras hakanud rajoonides ellu tõusma ühiskondlikul teel moodustatud aktivistide rühmad, kes on võtnud oma ülesandeks koduloolise materjali publitseerimise ja isegi vastavate kogumike väljaandmise. Sellised rühmad on juba olemas näiteks Lihulas, Kingissepas, Põlvas, Viljandis, ka endises Antsla rajoonis. Nende kogumikkude toimetused on tavaliselt moodustatud kohaliku ajalehe, parteikomitee, muuseumi ja haridusalal töötajaist; nad ei kujuta aga endast püsivat kollektiivi.

Kodu-uurimise aktivistid kohtadel on otsinud ja ka leidnud mitmesuguseid muid organisatsioonilisi vorme töö tõhustamiseks oma lemmik-alal. Nii loodi Elva Rajooni Koduloo Muuseumi nõukogu, kes oma jõududega organiseeris kohapeal koduloo muuseumi ja töötab silmapaistva eduga mitmes seksioonis. Ta kogub materjali rajooni looduse, ajaloo, etnograafia, majanduse jne. kohta, teeb vastavat selgitustööd rahva hulgas, korraldab seminare kohalikele kodu-uurijatele väljastpoolt kutsutud lektorite-eriteadlaste kaasabil, juhendab kodu-uurimist, publitseerib väga mitmekesisel koduloolisel materjalil rajooniajalehe «Uus Tee» lisalehes «Koduloolane», mida toimetavad muuseumi nõukogu liikmed, ning on asunud kodukohta tutvustava kogumiku koostamisele.

Eripärast tööd kodu-uurimise alal kohtadel teevad koolide koduloo (kodu-uurimise) ringid, millede arv vabariigis ulatub üle 160. Neil ringidel on kahesugused põhiülesanded: 1) kasvatuslikud — õpilasi tutvustatakse nende kodukoha looduse, ajaloo, majanduse jne. põhinähtustega ja eripärasustega; 2) õpetuslikud — noori organiseeritakse ja õpetatakse uurima kodukoha loodust, ajalugu, majandust jne., s. o. koguma uusi andmeid, ning tutvustatakse vastava ala meetodikat, kasvatades nii õpilastest uut kodu-uurijate kaadrit.

Kodu-uurimise sisu ja tase on koolide koduloo ringides väga erinev ning oleneb tavaliselt ringi hooldava õpetaja huvidest ja võimetest. Enamasti tegeldakse neis kodukoha ajaloo, etnograafia ja folklooriga. Vähem leiab tähelepanu kodukoha looduse ja veelgi vähem majanduse tundmaõppimine. Ainult harva kannab kodu-uurimine koolides komplekssemat iseloomu. Nii on see näiteks Mäetaguse 7.-kl. koolis, kus on organiseeritud seksioonid erialade järgi.

Koolide koduloo ringide töö suunamisel ja juhendamisel on olulist osa etendanud Vabariiklik Laste Turismi-Ekskursiooni Jaam, kes on koostanud ja saatnud koolidele vastavaid juhendeid ja korraldanud sellekohaseid konkursse. Seetõttu on koduloo ringide töö sageli turistliku iseloomuga. Paljud koolid on loonud sidemeid teaduslike uurimisasutuste ja kohalike muuseumidega ning kogunud kodu-uurimise materjali vastavalt nende juhtnööridele. Nii kogutud materjalid on enamasti üle antud vastavate asutuste fondidesse, kusjuures sõnalistest materjalidest on ring teise eksemplari endale jätnud. Õpilaste töid on avaldatud ka ajakirjanduses. Koolides on koduloo ringid tutvustanud oma töötulemusi seinalehtedes, kultuurihommikutel ja väljapanekutena. Mitmes koolis on organiseeritud koduloo nurk. Reas keskkoolides on kogunenud juba suur hulk mitmesuguseid õpilaste poolt koostatud kodu-uurimisalaseid ümbruskonna kirjeldusi (Tapa Keskkoolis, kus direktorina ja ajaloo õpetajana töötab kodu-uurimise entusiast V. Järv, näiteks ajaloo alalt). Teaduslikku väärtust omava tulemusriikka töö poolest kodu-uurimise alal tuleks esile tõsta rida keskkooli meie vabariigis; ruumipuudusel peab see siinkohal aga jääma tegemata.

Uhe või teise kodu-uurimisalase küsimusega tegeleb vabariigis veel suur hulk asjaarmastajaid kodu-uurijaid, kes pole organiseeritud. Kogutud andmeid avaldavad nad trükisõnas või saadavad teaduslikele asutustele. Sageli jääb nende töö laiemale üldsusele tundmatuks.

Selleks, et soodustada ja õhutada kohtadel kodu-uurimistööd, on olulise tähtsusega töötulemuste trükis avaldamise võimalus. Seni on see toimunud peamiselt rajooniajalehtedes, harvem vabariiklikes ajalehtedes ja ajakirjades. Kirjutuste hulk kodu-uurimise alalt on viimastel aastatel küll tõusnud, kuid on üldiselt siiski veel vähene. Mõned rajooniajalehed

on hakanud kord kuus välja andma koduloolise sisuga lisalehte («Haapsalu Koduloolane», Elva rajoonis «Koduloolane», Jõgeva rajoonis «Meie Kodu», Viljandi rajoonis «Kodu-uurimise Radadel» ja «Rapla Koduloolane»). Endise Antsla rajooni kodu-uurijad koostasid koguteose «Ühes rajoonis» (Antsla, 1957). Kodurajooni käsitlevate kogumike koostamisele on asunud ka Kingissepa, Viljandi, Lihula jt. rajoonide kodu-uurimise entusiastid.

Oleme esitanud kõige üldisemais joontes pildi tööst, mida tehakse kodu-uurimise alal kohtadel. Tuleb veel peatuda lühidalt sellel osal, mida kodu-uurimisel etendavad meie kesksed teaduslikud asutused, kõrgemad koolid, vabariiklikud muuseumid ja teaduslikud seltsid. Seoses sellega tuleb ära märkida ka abinõud, mida meil tuleks rakendada kodu-uurimise tõhustamiseks, et see võiks anda omapoolse panuse hiiglaslikus kommunismi ehitämises, millele on asunud nõukogude rahvas Kommunistliku Partei juhtimisel.

Teaduslikud asutused, kõrgemad koolid, vabariiklikud muuseumid ja ka teaduslikud seltsid meie vabariigis ei tegele kodu-uurimisega, s. o. nad ei tee sellist tööd, mille eesmärgiks oleks teatava paikkonna, selle looduse, ajaloo, majanduse jne. igakülgne tundmaõppimine. Kuid seejuures on paljude nende töös tihti üsna rohkesti kodu-uurimise elemente, mida kogutakse ja uuritakse vastava asutuse ning tema töötajate teadusliku töö plaanide raames ja vastava eriala spetsiifika kohaselt sellealase trükisõna, käsikirjade ja arhiivandmete läbitöötamise teel ning selleks üritatud ekspeditsioonide kaudu; vähem kasutatakse kaastöölisi (kirjasaatjaid) kohalike elanike hulgast.

Eesti NSV TA instituutidest tegelevad oma eriala piirides sellekohase materjali kogumise ja läbitöötamisega eeskätt Keele ja Kirjanduse Instituut, Majanduse Instituut, Geoloogia Instituut, Ajaloo Instituut ning Zooloogia ja Botaanika Instituut.

Kõrgemate koolide osas puutub kodu-uurimise küsimustega suuremas või vähemas ulatuses kokku rida Tartu Riikliku Ülikooli Ajaloo-Keeleteaduskonna ja Matemaatika-Loodusteaduskonna kateedreid. Vähemal määral on nende küsimustega tegeldud Eesti Põllumajanduse Akadeemias ja Ed. Vilde nim. Tallinna Pedagoogilises Instituudis. Kõrgemates koolides langeb kodu-uurimise materjali kogumisel raskuspunkt üliõpilastele, kes seda teevad peamiselt seoses oma õppepraktikumidega ning kursuse- ja diplomitööde koostamisega.

Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja ministriumide juures asuvad teaduslikud uurimisasutused tegelevad vabariigi regionaalse uurimisega niipalju, kui seda nõuavad majanduse arendamise vajadused. Nii tegeleb Geoloogia ja Maapõuevarade Kaitse Valitsus geoloogilise uurimisega, Eesti NSV Põllumajanduse Ministri Maaviljeluse ja Maaparanduse Teadusliku Uurimise Instituut mullastiku uurimisega; sellesamaga, ühtlasi ka vastavate kartograafiliste töödega tegeleb sama ministri Maakorralduse Valitsus, ilmastikku uurib Hüdro-meteoroloogia teenistuse Valitsus jne.

ENSV TA ja riiklikes muuseumides — TA Etnograafia Muuseumis, TA Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseumis, TA Ajaloomuuseumis, TA Zooloogia Muuseumis ja ENSV Riiklikus Loodusteaduste Muuseumis — toimub kodu-uurimine teadusliku töö plaani järgi, vastavalt iga muuseumi erialale. Paljude küsimuste lahendamisel, samuti ka muuseumidele sõnalise ja esemelise materjali kogumisel kasutatakse üsna ulatuslikult rajoonides leiduvate asjaarmastajate kui püsivate kaastööliste ja korrespondentide abi, keda vastavalt suunatakse ja juhendatakse.

Eesti NSV Teaduste Akadeemia juures asuvates teaduslikes seltsides — Loodusuurijate Selts, Emakeele Selts, Eesti Geograafia Selts — toimub erialane kodu-uurimine, millega tegelevad seltside liikmed. Uurimistöö teemad valitakse nende endi poolt vastavalt seltsi teadusliku uurimistöö probleemidele. Vajalikke materjale koguvad liikmed enamasti individuaalkorras. Töötulemused esitatakse ettekannetena seltsi koosolekuil või avaldatakse seltsi väljaannetes (aastaraamatutes, üllendustöös).

Püüdes anda kokkuvõtlikku hinnangut kodu-uurimise olukorrale Nõukogude Eestis, tuleb ikka ja jälle rõhutada seda olulist iseärasust, mida mainisime juba ülalpool, ja nimelt: kodu-uurimine toimub meil peamiselt kohtadel, kohalike aktivistide-entusiastide kandel. Kuigi siin tegeleb ka vanema sugupõlve inimesi, kuulub enamik kohalikest kodu-uurijaist juba nooremasse põlvkonda, kes on kasvanud ja kujunenud nõukogude korra tingimustes. See kõik kokku on väga tähelepanuväärne kõigepealt juba selle poolest, et ta näitab, kuidas nõukogude kord on nagu iseeneest suutnud äratada ja elustada meie inimestes kodutundesoojust, teadmishimu, püüet kanda teadmisi rahva hulka ja virgutada rahvast aktiivsele osavõtule teaduslikust tööst. Meil on nõukogude ühiskonnas palju õhutatud, palju organiseeritud kunstilist isetegevust tema kõige mitmekesisemais vormides ja paljudel aladel. See kõik on hea ja on andnud rohkesti tunnustusväärseid tulemusi. Kuid meil oleks juba aeg hakata ulatuslikumalt kõnelema ka rahva teaduslikust isetegevusest ning arutama sellega seoses olevaid küsimusi. Kodu-uurimine oleks siin üheks rahvapärasemaks vormiks. Elu ise on selle esile tõstnud. Ja seda oma olemuselt nii tervet, ühiskonna vaimse elu sisustamiseks nii paljutöötavat arengutendentsi meie kodu-uurimises tuleb kõigiti soodustada, õhutada ja edasi organiseerida.

Üldiselt on kodu-uurimine meie vabariigis ikkagi veel üsna algastmel, oluliste puuduste ja nõrkustega. Kohtadel avaldub see tema äärmises maa-alalises, samuti sisulises ebaühtluses. Mõnedes rajoonides on kodu-uurimise alal saavutatud silmapaistvat edu: on organiseeritud asjahuvilist aktiivset kaadrit, on teostatud rida huvitavaid, laiemat üldsust kasvatavaid, kodu-uurimisele ja seega teadusele ning kohalikele töötajatele kasulikke materjale andvaid üritusi. Sealsamas kõrval, naaberrajoonides, pole asutudki tõsisemalt kodu-uurimise ülesannete kallale. Sisuliselt kannab kodu-uurimine rajoonides veel suurel määral juhuslikkuse ilmet. Töösuuna määrajaks on peamiselt kohtadel leiduvate üksikute aktiivsemate osavõtjate teaduslikud erihuvid. Võimalikult paljukülgselt, nn. komplekssele kodu-uurimisele on jõutud ainult üksikuis rajoonides, kuigi kaadri poolest on selleks eeldusi veel paljudes paikades. Asja edasi viimiseks pole siin muud tarvis, kui vajalikul määral õhutust ja organiseerimist.

Eriti nõrgaks kohaks meie kodu-uurimistöös on vastavate kohalike organisatsioonide ja aktivistide mitteküllaldane kontakt teaduslike uurimisasutuste, kõrgemate koolide ja vabariiklike muuseumidega. Neilt asutustelt abi saamise vajadus on kodu-uurijail kohtadel tõusnud juba ammugi kõige aktuaalsemaks päevaküsimuseks. Nii pööratakse siis ühe ja teise asutuse, sageli ka üksikute teaduslike töötajate poole. Abi saadaksegi, kuid enamasti ainult üksikküsimustes, peaaegu mitte kunagi aga ulatuslikuma kodu-uurimise aspektis. Ja siin ilmnebki, kui vähe vastavatel asutustel ja nende teaduslikudel töötajatel on huvi, kogemusi ja oskust, et võtta tagajärjekalt osa kodu-uurimise küsimuste lahendamisest.

Kodu-uurimine Eesti NSV-s vajab olulist parandamist ja tõhustamist. Sellega seoses tõuseb meie ette pikk rida mitmesuguseid küsimusi ja ülesandeid, mida kõiki siinkohal ei ole mahti nimetadagi. Aga nende põhisuunad peame siiski märkima. Meil on esiteks tarvis laiendada ja süvendada kodu-uurimise propagandat, et see tähtis ala saaks mõistetavaks meie kõige laiemale üldsusele ning haaraks meie rahvast kui mõjus nõukogude patriotismi kasvatav vahend. Sellele selgitustööle on tarvis vajalikus ulatuses rakendada meie ajalehti, vastavaid ajakirju, loenguid, raadio- ja televisioonisaaiteid, seminare jne. Teiseks vajab meie kodu-uurimine teaduslik-metoodilisi põhialuseid, mis arvestaksid üldiseid nõukogude kodu-uurimise printsiipe ja samal ajal meie vabariigi iseärasusi. Kolmandaks: Kuigi meie praeguse kodu-uurimise kõige kandvamaks osaks on kohtadel, rajoonides, toimuv töö, on see siiski ainult paiguti tõusnud märkimisväärsele tasemele, mahajäänud paikkonnad aga näivad olevat enamuses. Seetõttu on üheks esmajärguliseks ülesandeks organiseerida ja abistada kodu-uurimise alal töötavaid aktiive ning nende tööd kõigis rajoonides ja linnades. Neljandaks: Kodu-uurimine ei saa jääda üksnes omaette tegutsevate kohalikkude aktivistide ja nende kollektiivide ürituseks, sest tal on vabariigi ulatuses ka palju ühiseid ja üldisi küsimusi. Sellega seoses ongi vaja vastavat keskust. Esialgu langevad niisuguse keskuse ülesanded Eesti NSV Teaduste Akadeemia juures moodunud aastal ellu kutsutud Kodu-uurimise Komisjonile.

Eesti NSV Teaduste Akadeemia Kodu-uurimise Komisjonist

ENSV TA Kodu-uurimise Komisjon on rajatud ja korraldatud akadeemia Presiidiumi sellekohaste otsustega. Ta on tegelikult ühiskondlik organisatsioon, kes koosneb 36 liikmest — vabariikliku Teaduste Akadeemia, tema instituutide ja muuseumide teaduslikest töötajaist, kõrgemate koolide õppejõududest, Looduskaitse Valitsuse ja rea asutuste esindajatest ning kohalikest kodu-uurijaist. Komisjon alustas tegevust oktoobris 1958. Tema peamine töö on seni toimunud juhatusel, komisjoni liikmetest moodustatud erigruppide ja teadusliku sekretäri kandel.

Vastavalt oma ülesannetele on komisjon püüdnud kõigepealt selgitada kodu-uurimise olukorda vabariigis (rajonides, linnades, koolides, vastavates teaduslikes uurimisasutustes, muuseumides jne.). See töö, mis on olulise tähtsusega kodu-uurimise edasise otstarbeka ja tagajärjeka arendamise eelduste ja lähtekohtade selgitamiseks, on praegu alles poolel teel. Seepärast, ja veel mõningais olulistest küsimustes küllaldase selguse puudumise tõttu, pole komisjon seni arendanud ulatuslikumat massilist kodu-uurimisalast propagandat, küll aga on teinud selleks ettevalmistusi. Kohalikele kodu-uurijaile on osutatud mitmesugust abi, peamiselt nende pöördumise korral komisjoni poole.

Eriti tähtsaks peab komisjon ja tema juhatus kodu-uurimise teaduslik-metoodiliste aluste väljatöötamist. Selleks on käimas mitmesugused üldüritused. Juba on valminud rajooni kodu-uurimisalase kogumiku tüüp-kava ja koguteose «Eesti NSV rajoonid ja linnad» üldkava. Koostamisel on kooli koduloo ringi organiseerimise ja töö juhend, samuti kodu-uurimise üldjuhend ja kohaliku kodu-uurimise toimkonna organiseerimise juhend. Pikemat aega nõuab kodu-uurimise käsiraamatu koostamine. Juba käesoleval aastal on komisjoni töökavas kodu-uurimise alal mõningate seminaride korraldamine koostöös Eesti Geograafia Seltsiga ja mõnede rajoonide aktivistidega.

ENSV TA Kodu-uurimise Komisjoni kõige suurema üritusena on kavandatud paljukõitelise koguteose «Eesti NSV rajoonid ja linnad» koostamine. Iga kõide tuleks keskmiselt 25 autoripoognat. Esialgul alustatakse tööd ühe rajooniga, mida käsitlev kõide peaks kava kohaselt ilmuma 1961. a. Edaspidi loodetakse avaldada kaks-kolm kõidet aastas. See on keerukas ja töömahukas ülesanne, mille lahendamise eelduseks on vajalik toetus meie parteiorganisatsioonidelt ja nõukogude asutustelt. Samuti on selle teostamiseks vaja suurema hulga eriteadlaste, teaduslike töötajate ja kohalike entusiastide innustatud kaasalöömist. Kui suures ulatuses siin eriteadlaste kaasabi vajatakse, selgub, kui nimetada neid kas või ainult erialade järgi. Need on geograafid, geoloogid, klimatoloogid, hüdroloogid, mullateadlased, botaanikud, zooloogid, majandusteadlased, keeleteadlased, etnograafid, arheoloogid, ajaloolased jne., kelledest suur osa töötab pedagoogidena.

Pakiliseks, kodu-uurimise eduka edasiviimise huvides kiiresti lahendamist vajavaks küsimuseks on sellealase trükisõna bibliografeerimine. Selles küsimuses on Kodu-uurimise Komisjon pidanud läbirääkimisi ENSV TA Keskraamatukoguga ja Fr. R. Kreutzwaldi nim. Eesti NSV Riikliku Raamatukoguga.

Kodu-uurimine Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXI kongressi otsuste ja materjalide valguses

Me kavandame oma kodu-uurimise uut tänapäeva ja lähemat tulevikku ajajärgul, mil NLKP on viinud meie rahva suurde ja õilsasse töösse ning võitlusse kommunismi ehitamise teel. Seetõttu on endastmõistetav, et me ka oma kodu-uurimise puhul seisame küsimuse ees: mida püüab ja suudab ta omapoolset anda meie üldrahvalikku hiigelüritusse Nõukogude riigi käesoleva seitseaastaku suurel ajastul?

NLKP XXI kongress seadis nõukogude ühiskonna uuel arenguetapil üheks eriti tähtsaks ülesandeks töötajate kommunistliku kasvatamise. Kõigepealt just selle ülesande valguses peame nägema ka oma tööd kodu-uurimise alal. Kodu-uurimine meie maal on juba ammu tunnustatud tähtsaks alaks ja vahendiks nõukogude patriotismi kasvatamisel ning leiab sellena ka rakendamist. Kuid NLKP XXI kongressi otsuste ja materjalide taustal tõuseb tema osatähtsus veelgi eredamasse valgusse. Ta on ilmselt oluliseks reserviks, milles peituvad võimalused pole kommunistlikus kasvatuses kaugeltki ära kasutatud. Me saame seda reservi ka Eesti NSV-s rakendada seda tagajärjekamalt, mida selgemini mõistame tema olemust ja kasvatuslikku tähtsust.

Meenutamegi siis kõigepealt seda, millest juba kõneldud, et kodu-uurimise üheks loomupäraseks kandejõuks on kodutunnetus, mis areneb, rikastub ja laieneb seoses inimese teadvuse kujunemise ja kasvuga. Sellega ühenduses tuleb sotsialistliku ühiskonna tingimustes kodu-uurimist käsitleda ja nii arendada, et ta kujuneks oluliseks osaks nõukogude patriotismi toitvas juurkonnas, mille kaudu inimese teadvus ja tundemaailm omandavad vastavaid toitemahlasid sellest mullapinnast, millest ta võrsub. Seejuures olgu veel rõhutatud, et ekslikult mõistetud kodu-uurimine võib kergesti kujuneda ainult kitsa kolkapatriotismi nähtuseks. See oleks muidugi täiesti väär. Õigesti mõtestatud ja arendatud kodu-uurimise väärtus selles seisabki, et aidata kasvatada meie ühiskonnas ja inimeste teadvuses sellist patriotismi, mis on suuteline haarama kogu meie suurt kodumaad — Nõukogude Liitu. Ja eks olegi nii, et tundesoojus ning hingestatud huvi oma lähema koduümbruse vastu on viljastavaks eelduseks samasuguse suhtumise tekkimiseks ja arendamiseks nende miljo-

nite kodude ja koduümbruste vastu, mis asuvad väljaspool meie kitsast kodu, ja ka väljaspool meie vabariiki — kogu Nõukogude Liidus. See on ülitähtis edasiminekuks meie inimeste teadvuse, nõukogude patriotismi, humaansuse, kollektivismi ja proletaarse internatsionalismi kasvatamisel.

Teise tähtsa asjaoluna tuleb märkida, et kodu-uurimine võib kujuneda eriti viljakaks teadusliku isetegevuse vormiks meie ühiskonnas. Kohati, seal kus kodu-uurimine on tõusnud kõrgemale tasemele, näemegi sellest aktiivselt osa võtmas intelligentsi, kooliõpilasi, töölisi, kolhoosnikke. Kõik osalised selles töös kasvavad, astuvad suuremasse osasaamisse teadusest, toovad ise omapoolselt andmeid ja kilde ning uusi mõtteid teaduste varasalve. Nii suudab kodu-uurimine anda omapoolse panuse meie ühiskonnas koostöö, kollektivismi ja sõpruse kasvatamisel.

Kolmandaks on kodu-uurimine suuteline olema rea teadusharude töötajatele teeks, mida mööda nad lähenevad rahvale. Mitte kõik teadus- alad, ja eriti just need, mis pole otseselt seotud materiaalse tootmisega, ei paku küllaldasi eeldusi efektiivseks osavõtuks rahva igapäevasesest tööloomingust. Ajaloolased, etnograafid, keeleteadlased jne. kipuvad pahasti lausa koltuma oma raamatute ja paberite taga, nägemata ja mõistmata rahva elu tema suures omapäras ja mitmekesisuses. Kodu-uurimine aga võib neilegi, nagu kõigile teistele teaduslikele töötajatele, avada tee rahva juurde, anda neile, nagu teisest küljest ka rahvale endale, uusi elustavaid impulsse kasvamiseks ja töötamiseks. Teaduslike töötajate nõrk ja mitte küllaldane side rahva ning eluga on puudus, mida Kommunistlik Partei püüab kõige järjekindlamalt kõrvaldada. Kodu-uurimine võib siin tagajärjekalt kasulik olla ning aidata niisugustel inimestel jõuda tihedamasse kontakti rahvaga.

Neljandaks: Kommunistliku Partei XXI kongress juhtis järjekordselt nõukogude üldsuse tähelepanu vajadusele pidada igakülgset ja kõhkle matut võitlust kodanlike igandite ja mõjude vastu meie ühiskonnas. On teada, et siin ainult hüüdlausestega ja üldise manitsemisega kaugele ei jõua. «Kommunistlike juhtmõtete raamatulik ja praktikast lahutatud tundmine ei maksa mitte midagi,» rõhutas seltsimees N. S. Hruštšov partei XXI kongressil. See on ülimal määral kehtiv ka võitluses kodanlike igandite vastu. Kodu-uurimine on ala, kus puututakse kokku kõige konkreetsemalt paljude kodanlike iganditega, kohaliku elu eilse ja tänase päeva vastavate nähtustega ning samal ajal ka tulevikuplaanide ja -perspektiividega. Meile näib, et just seetõttu on kodu-uurimine suuteline andma palju sobivaid andmeid ja lähtekohti kõige veenvamaks kodanlike igandite vastu võitlemiseks.

Viiendaks tähtsaks asjaoluks, mille poolest kodu-uurimine on suuteline teenima kommunistliku kasvatusel kõrged eesmärgid, on see, et ta saab olla abistajaks kõigile partei ja nõukogude töötajatele, aktivistidele, õpetajatele ning propagandistidele nende igapäevases töös kohapeal; tema raamides toimuva teadusliku töö tulemused kujunevad oluliseks allikaks kogu vastava piirkonna elu kõige lähemal ja konkreetsemal tundmaõppimisel. Selle eesmärgi teenistusse peab olema rakendatud ka kavandatud suurteose «Eesti NSV rajoonid ja linnad» koostamine ja väljandamine.

Selle ürituse teostamise käigus ja üldise kodu-uurimise raames toimuv rajoonide põhjalikum ja igakülgne tundmaõppimine on oluline ka selle poolest, et ta aitab leida ja avastada kohapealseid reserve meie maa suure seitsme aasta plaanis kavandatud ülesannete täitmiseks. On ilmne, et mida paremini ja põhjalikumalt tuntakse kohtadel regionaalseid ise-

ärasusi, looduslikke tingimusi ja ressursse, ajalooliselt kujunenud elu- ja töökogemusi, kogu eelnenud põlvkondade töö- ja kultuuripärandit, samuti sotsialistliku kaasaja loomungulisi saavutusi, seda tagajärjekamalt suudetakse lahendada ka kogu kommunistliku ehitustöö nõudlikke ülesandeid.

Nii näeme siis Eesti NSV kodu-uurimise ees kõigiti suure teadusliku, kasvatustliku, poliitilise ja praktilise tähtsusega ülesandeid. Pole vähimatki põhjust kahelda selles, et ulatuslik kodu-uurimine on suuteline andma meie vabariigis küllalt silmapaistva panuse kommunismi ehitamiseks. Neid tulemusi aga on võimalik saavutada üksnes siis, kui kodu-uurimisega liituvad ja hakkavad innustunult kaasa töötama küllalt rohkearvulised aktivistid ning nende kollektiivid kõigis rajoonides ja linnades, eriti aga paljude vastavate alade teaduslikud töötajad kogu vabariigis, ja kui seda toetab meie laiem üldsus oma mitmesugustes osades.

Saabus toimetuses
5. VI 1959

О СОСТОЯНИИ И ЗАДАЧАХ ИССЛЕДОВАНИЯ РОДНОГО КРАЯ В ЭСТОНСКОЙ ССР *

Х. Круус,
академик АН ЭССР

Резюме

В первом разделе доклада дается общая характеристика роли познания родного края в формировании сознания человека и выявляется его важное прогрессивное значение в развитии человеческого общества.

Затем приводятся общие сведения об основных формах и достижениях краеведения в СССР. В третьем разделе рассматривается работа по исследованию родного края, проведенная эстонскими передовыми учеными и общественными деятелями, начиная с 60-х годов XIX в. В качестве наибольшего достижения в области краеведческой работы в досоветской Эстонии в докладе отмечается вышедшее в 1925—1939 гг. описание республики (в восьми томах), оставшееся, однако, незавершенным.

Более подробно автор останавливается на краеведческой работе в Советской Эстонии. В этой области в республике используются те организационные формы и приемы работы, которые оказались целесообразными и жизнеспособными в советском краеведении вообще. В то же время учитываются положительный опыт и прогрессивные элементы, оставшиеся в наследство от предшествовавшей краеведческой работы. Исследование родного края в Эстонской ССР радикально отличается от досоветского краеведения тем, что оно в основном и в большей степени, чем в буржуазный период, опирается на местные силы. В то же время в этой работе значительно больше, чем в досоветский период, принимает активное участие молодое поколение краеведов.

Основными местными центрами и опорными пунктами исследования родного края в Эстонской ССР являются межрайонные краеведческие музеи (их в республике восемь), краеведческие кружки при местных музеях и домах культуры. В ряде мест работают группы активистов, которые подчас ставят перед собой весьма крупные задачи по изучению родного края. Довольно значительная и интересная работа по краеведению проводится также в школьных краеведческих кружках, которых в республике насчитывается свыше 160. Значительное развитие получил в Эстонии школьный туризм, который преследует также посильные учащимся краеведческие цели.

В результате работы местных краеведов и их организаций значительно пополняются фонды местных и республиканских музеев, популяризируются результаты изучения местной природы, истории, насущных и конкретных вопросов сегодняшнего дня. Весьма отрядным явлением следует считать все расширяющееся в последнее время опубликование результатов исследований местных краеведов. Изданы и готовятся к печати специальные сборники; ряд районных газет регулярно печатает приложения, посвященные вопросам краеведения.

Краеведческие элементы содержатся также в работе ряда научно-исследовательских институтов Академии наук ЭССР, соответствующих ведомственных учреждений при Совете Министров ЭССР, министерств, некоторых кафедр высших учебных заведений, ученых обществ и музеев. До сих пор эти учреждения принимают только,

* Доложено в сокращенном виде на Годичном собрании Академии наук Эстонской ССР 28 мая 1959 г.

можно сказать, косвенное участие в исследовании родного края и их работа в этой области не имеет специальной направленности.

Наряду с известными достижениями в краеведческой работе в Эстонской ССР, она имеет и существенные недостатки. Уровень ее развития в разных районах республики весьма неравномерен. По тематике и направленности она носит в значительной степени случайный характер, находясь в зависимости от научных интересов местных краеведов-энтузиастов. Всестороннее, так наз. комплексное изучение родного края более развито и достигло больших успехов только в отдельных районах. Слабым местом в деле исследования родного края является также недостаточный контакт и неудовлетворительная налаженность сотрудничества между местными краеведами, с одной стороны, и научно-исследовательскими институтами, высшими учебными заведениями, музеями — с другой.

Для улучшения работы по исследованию родного края в республике необходимо провести ряд мероприятий, в первую очередь: 1) расширение и углубление соответствующей пропаганды; 2) выработка научно-методических основ краеведческой работы применительно к условиям республики; 3) организация во всех районах и городах Эстонской ССР краеведческих активов; 4) усиление работы республиканского центра по исследованию родного края. В связи со всем этим автор выдвигает мысль о необходимости широкого развертывания работы по исследованию родного края как одной из наиболее эффективных форм народной научной самодеятельности, могущей сыграть крупную как воспитательную, так и научную роль.

Далее в докладе дается беглая информация о деятельности и основных задачах Комиссии по исследованию родного края, основанной в 1958 г. при Президиуме Академии наук ЭССР, которой предназначено стать центром по организации и проведению краеведческой работы в республике. Комиссия выработала развернутый план ряда мероприятий по повышению уровня исследования родного края во всей республике. Наиболее крупным из них является составление многотомного порайонного физико-географического, исторического и экономического описания всей Эстонской ССР. Для составления этого крупного произведения, работа над которым рассчитана на ряд лет, привлекается большой коллектив научных работников, разных специалистов и местных сил.

В последнем разделе доклада рассматриваются значение и задачи краеведения в свете постановлений и материалов XXI съезда Коммунистической партии Советского Союза. Автор находит, что роль изучения родного края в деле коммунистического воспитания до настоящего времени недооценена. В действительности краеведение является в этой области ценным, пока еще недостаточно использованным резервом. Автор показывает, как правильно поставленное и достаточно развернутое краеведение может стать эффективным средством в деле воспитания советского патриотизма, коллективизма, подлинного пролетарского интернационализма.

Во-вторых, исследование родного края, при соответствующей постановке этой работы, может стать весьма плодотворной формой народной научной самодеятельности. Эта сторона дела у нас пока мало учитывается. Опыт же показывает, что повсюду, где в краеведческой работе принимают активное участие интеллигенция, школьники, рабочие, колхозники, они тем самым вступают в более тесное общение с наукой и в то же время со своей стороны вносят в науку ценные данные и новые свежие мысли. Все это является одной из благотворных форм воспитания духа сотрудничества, коллективизма, дружбы в нашем обществе.

В-третьих, исследование родного края может быть с большим успехом использовано как надежный путь для более тесного сближения работников ряда научных дисциплин (геологии, географии, истории, этнографии и т. д.) с жизнью, с народом. Это полностью соответствует стремлению Коммунистической партии развивать и укреплять контакт советской интеллигенции с широкими массами трудящихся.

В-четвертых, достаточно развернутое и в то же время углубленное исследование родного края может сыграть существенную роль в борьбе с буржуазными пережитками, которая на XXI съезде КПСС была поставлена как одна из первоочередных задач коммунистического воспитания. Должным образом направленная массовая краеведческая работа может здесь на фоне величественных планов и перспектив коммунистического строительства весьма эффективно содействовать выявлению и ликвидации пережитков капитализма в нашей конкретной действительности.

В-пятых, результаты краеведческой работы оказывают значительную помощь местным партийным и советским работникам, активистам, учителям, пропагандистам в их работе, являясь важным источником более близкого и углубленного понимания местной действительности.

В итоге следует подчеркнуть, что углубленное и всестороннее, комплексное исследование родного края может внести значительный вклад в дело осуществления тех грандиозных предначертаний, которые намечены в величественном семилетнем плане нашей Советской страны. Нет сомнения в том, что чем лучше и основательнее продвигается вперед изучение местных, региональных особенностей, природных условий

и ресурсов, исторически сложившегося жизненного и трудового опыта и культурного наследия предшествовавших поколений, а также творческих достижений нашей социалистической современности, тем успешнее будет происходить разрешение стоящих перед советским народом великих задач коммунистического строительства.

Поступила в редакцию
5 VI 1959

DER GEGENWÄRTIGE ZUSTAND UND DIE AUFGABEN DER HEIMATKUNDE IN DER ESTNISCHEN SSR *

H. Kruus,

Mitglied der Akademie der Wissenschaften der Estnischen SSR

Zusammenfassung

Der erste Teil des Vortrags bringt eine allgemeine Charakteristik der Rolle, die der Heimatkunde in der Gestaltung des menschlichen Bewusstseins zukommt; zugleich wird die grosse fortschrittliche Bedeutung dieses Wissenschaftszweigs für die Entwicklung der Gesellschaft beleuchtet.

Alsdann bringt der Vortrag allgemeine Angaben über die wichtigsten Formen und die Errungenschaften der Heimatkunde in der Sowjetunion. Im dritten Teil des Vortrags werden die seit den sechziger Jahren des 19. Jhs. durchgeführten heimatkundlichen Arbeiten der progressiven estnischen Gelehrten und Männer des öffentlichen Lebens betrachtet. Als der bedeutendste Erfolg der Heimatkunde im vorsowjetischen Estland wird die — freilich unbeeendete — physikalisch-geographische, geschichtliche und ökonomische Beschreibung der Republik den einzelnen Kreisen nach hervorgehoben, die in den Jahren 1925—1939 erschien und acht Bände stark ist.

Ausführlicher behandelt der Verfasser die heimatkundliche Tätigkeit in Sowjetestland. In diesem Gebiet werden in der Republik die organisierten Arbeitsformen und -methoden bewertet, die sich in der sowjetischen Heimatkunde überhaupt als zweckmässig und lebensfähig bewährt haben. Daneben werden auch positive Erfahrungen und progressive Elemente der vorangegangenen heimatkundlichen Forschungsarbeit in Betracht gezogen. Die Heimatkunde in der Estnischen SSR unterscheidet sich insofern sehr wesentlich von der vorsowjetischen, als sie sich grundsätzlich auf die örtlichen Kräfte stützt, viel mehr als es in der bürgerlichen Periode der Fall war. Auch wird dabei viel mehr als in der bürgerlichen Periode die jüngere Generation der Heimatkundigen zur aktiven Mitarbeit herangezogen.

Die wichtigsten Zentren und Stützpunkte der Heimatkunde sind in der Estnischen SSR die acht regionalen Museen für Heimatkunde, sowie die Zirkel der Heimatkundigen bei den lokalen Museen und Häusern der Kultur. An verschiedenen Orten sind Gruppen von Aktivisten tätig, die sich mitunter recht weite heimatkundliche Ziele setzen. Allerhand Interessantes leisten auch die 160 heimatkundlichen Zirkel der Schuljugend. Übrigens ist der Wandersport bei der estnischen Schuljugend sehr beliebt; bei den Wandertouren werden nach Kräften auch heimatkundliche Ziele verfolgt.

Durch die Arbeiten der ortsansässigen Heimatkundigen und ihrer Organisationen wird den lokalen und republikanischen Museen viel zusätzliches Material geliefert; Forschungsergebnisse, die lokale Natur und Geschichte, sowie aktuelle, konkrete Fragen der Gegenwart betreffend, erlangen so eine allgemeine Verbreitung. Sehr erfreulich ist es auch, dass die Veröffentlichung der Forschungsergebnisse der ortsansässigen Heimatkundigen neuerdings immer üblicher wird. Einschlägige Sammelwerke sind bereits erschienen oder werden zum Druck vorbereitet. Mehrere Bezirkszeitungen bringen regelmässig Beilagen über Fragen der Heimatkunde.

Elemente der Heimatkunde schliesst auch die Tätigkeit verschiedener anderer Organe ein: wissenschaftlicher Forschungsinstitute der Akademie der Wissenschaften der Estnischen SSR, entsprechender Behörden beim Ministerrat der Estnischen SSR, einiger Katheder der höheren Lehranstalten, verschiedener gelehrten Gesellschaften und Museen. Diese Organe und Behörden haben bisher sozusagen nur indirekten Anteil an der Erforschung des Heimatlandes genommen; ihre heimatkundliche Tätigkeit ist insofern nicht absolut zielsicher.

Neben gewissen Erfolgen weist die Heimatkunde in der Estnischen SSR auch wesentliche Mängel auf. Ihr Entwicklungsniveau ist in den verschiedenen Bezirken der Republik ziemlich ungleichmässig. Die Thematik und die Ziele der Arbeit sind zufällig, indem sie von den jedesmaligen wissenschaftlichen Interessen der betreffenden Enthusiasten abhängen.

Die allseitige zusammenfassende Erforschung des Heimatlandes hat nur in einzelnen

* Auf der Jahresversammlung der Akademie der Wissenschaften der Estnischen SSR am 28. Mai 1959 in verkürzter Form vorgetragen.

Bezirken grössere Fortschritte gemacht. Ein bedeutender Mangel liegt auch darin, dass es keine genügende Zusammenarbeit und Fühlung gibt zwischen den Heimatkundigen einerseits und den wissenschaftlichen Forschungsinstituten, den höheren Lehranstalten und Museen andererseits.

Die Verbesserung der Arbeit im Gebiete der Heimatkunde erfordert vor allem folgende Massnahmen: 1) Erweiterung und Verstärkung der diesbezüglichen Propaganda; 2) Ausarbeitung wissenschaftlich-methodologischer Grundlagen unter Berücksichtigung der spezifischen Bedingungen der Republik; 3) Bildung von heimatkundlichen Aktiven in allen Bezirken und Städten; 4) Förderung der Tätigkeit des republikanischen heimatkundlichen Zentrums. In Verbindung damit hebt der Verfasser hervor, dass die Intensivierung der heimatkundlichen Forschungsarbeit eines der effektivsten Mittel sei, das Niveau der wissenschaftlichen Betätigung des Volkes zu heben, wodurch sowohl in erzieherischer als auch in wissenschaftlicher Hinsicht viel zu erreichen wäre.

Im Weiteren bringt der Vortrag eine kurze Charakteristik der Tätigkeit und der wichtigeren Aufgaben der im Jahre 1958 beim Präsidium der Akademie der Wissenschaften der Estnischen SSR gegründeten Kommission für Erforschung des Heimatlandes, die bestimmt ist, ein Zentrum der Organisation und Durchführung der heimatkundlichen Arbeit in unserer Republik zu werden. Die Kommission hat einen entfalteten Plan von Massnahmen zur Förderung der heimatkundlichen Arbeit in unserer Republik ausgearbeitet. Die wichtigste dieser Massnahmen ist die Zusammenstellung einer vielbändigen physikalisch-geographischen, geschichtlichen und ökonomischen Beschreibung der Estnischen SSR, den einzelnen Bezirken nach. Zur Mitarbeit an diesem bedeutenden Werk, dessen Herstellung mehrere Jahre beansprucht, wird ein zahlreiches Kollektiv von Wissenschaftlern, Fachleuten und örtlichen Heimatkundigen herangezogen.

Der letzte Abschnitt des Vortrags befasst sich mit der Bedeutung und den Aufgaben der Heimatkunde im Lichte der Beschlüsse und Materialien des XXI Kongresses der Kommunistischen Partei der Sowjetunion. Der Verfasser findet, dass die Rolle, die der Erforschung des Heimatlandes in der kommunistischen Erziehung zukommt, bis heute nicht voll bewertet worden ist. In der Tat bildet die Heimatkunde hier eine wertvolle, noch ungenügend ausgenützte Reserve. Der Verfasser weist nach, dass eine richtig organisierte und genügend weitreichende heimatkundliche Arbeit zu einem überaus wirksamen Werkzeug der Erziehung des sowjetischen Patriotismus, des Kollektivismus, des unverfälschten proletarischen Internationalismus werden kann.

Zweitens kann die Erforschung des Heimatlandes, falls richtig organisiert, eine sehr fruchtbare Form der wissenschaftlichen Betätigung des Volkes werden. Nach dieser Seite hin wird der Frage noch viel zu wenig Aufmerksamkeit zugewendet. Die Erfahrungen zeigen indes, dass überall, wo Intelligenz, Schuljugend, Arbeiterschaft und Landvolk an der heimatkundlichen Arbeit aktiv teilnehmen, sie dadurch der Wissenschaft näher treten und ihrerseits viel Wertvolles in Gestalt von Angaben und neuen Ideen beisteuern. Es ist eines der geeignetsten Mittel, den Geist der Zusammenarbeit, des Kollektivismus und der Freundschaft in unserer Gesellschaft zu entwickeln.

Drittens kann die Erforschung des Heimatlandes vortrefflich dazu dienen, die Wissenschaftler verschiedener Disziplinen (der Geologie, der Geographie, der Geschichte, der Ethnographie usw.) dem wirklichen Leben, dem Volke näher zu bringen. Es entspricht dies ganz dem Bestreben der Kommunistischen Partei, den Kontakt der sowjetischen Intelligenz mit den breiten Massen der Werktätigen zu fördern und zu stärken.

Viertens kann die entfaltete und zugleich gründliche Erforschung des Heimatlandes sehr wesentlich zum Kampf mit den bürgerlichen Überbleibseln beitragen, den der XXI Kongress der Kommunistischen Partei der Sowjetunion als eine der allerwichtigsten Aufgaben der kommunistischen Erziehung hingestellt hat. Eine richtig geleitete heimatkundliche Tätigkeit der Volksmassen kann hier, wo die Verwirklichung der grossartigen Pläne und Perspektiven des kommunistischen Aufbaus bereits handgreiflich nahe rückt, eine sehr grosse Rolle bei der Entlarvung und Entwurzelung der Überbleibsel des Kapitalismus in unserer konkreten Wirklichkeit spielen.

Fünftens sind die Resultate der heimatkundlichen Arbeit den Partei- und Sowjetfunktionären, den Aktivisten, Lehrern und Propagandisten von sehr grossem Nutzen, da diese Resultate die Quelle eines näheren und genaueren Verständnisses der lokalen Verhältnisse sind.

Alles in allem ist zu betonen, dass die genaue, allseitige und zusammenfassende Erforschung des Heimatlandes eine wichtige Einlage bilden kann in die Verwirklichung der grandiosen Bestimmungen des überwältigenden Siebenjahrplans unseres Sowjetlandes. Es unterliegt keinem Zweifel: je besser und gründlicher die lokalen und regionalen Besonderheiten, die natürlichen Bedingungen und Ressourcen, die Gesamtheit der geschichtlich gestalteten Lebens- und Arbeitserfahrungen, der kulturelle Nachlass früherer Generationen, die schöpferischen Erfolge unserer sozialistischen Jetztzeit, — je besser und gründlicher dies alles erforscht wird, desto leichter wird das sowjetische Volk die grossen Aufgaben des kommunistischen Aufbaus erfüllen können.

Eingegangen
am 5. Juni 1959